De *Voorzitter* geeft vervolgens het woord aan pg. Burger, voorzitter van de Tweede-Kamerfractie, voor het uitspreken van zijn rede over 'Het politieke beeld'.

Burger: De Partij van de Arbeid is uit de regering gedrongen en bevindt zich in oppositie!

Als partij zijn wij met deze oppositie-positie gebaat, maar toch hebben wij die niet gezocht. Als dragers van de stemmen van een derde van het Nederlandse volk achten wij het onze plicht te verwerkelijken wat wij in ons verkiezingsprogram in het vooruitzicht hebben gesteld. Wij weten dat dit niet uitvoerbaar is zonder compromissen. Maar wie in de Nederlandse verhoudingen het compromis weigert, die zegt daarmee voor het heden niet te willen meetellen en die verlegt daarmee zijn verantwoordelijkheid naar een verre toekomst.

De Partij van de Arbeid echter wil het heden niet ontlopen, noch ook het uiteraard voor niemand begerenswaardige compromis, maar zij eist de garantie, dat dat deel van haar verlangens, hetwelk voor de regeringspartners niet onaanvaardbaar is gebleken, ook werkelijk ten uitvoer gelegd zal worden. Waar die garantie ontbreekt en dat bleek het geval te zijn onder het laatste kabinet-Drees, daar kan de Partij van de Arbeid geen verantwoordelijkheid dragen voor het beleid, dat resulteert uit een combinatie, waarin zij minderheid is. Het is altijd de minderheid, die om recht en om zekerheid roept en het is dat wat de meerderheid, met name de confessionele partijen, ons weigeren. Deze, onze houding nu, is door Romme als 'onhandelbaar' gekwalificeerd. Wij, die reeds bij de opstelling van ons verkiezingsprogram er rekening mee houden daarin geen verlangens op te nemen, welke politiek volstrekt onhaalbaar zijn teneinde bij de bevolking geen onvervulbare illusies te wekken, werden door Oud in de Kamer gehoond dat ons verkiezingsprogram tegenwoordig zo zoetsappig is. Maar Romme noch Beel hebben er behoefte aan gehad op de grondslag van dat zoetsappige verkiezingsprogram een serieuze gedachtenwisseling te hebben.

In het bijzonder niet over punt 1 van dat verkiezingsprogram, t.w. dat eerst de gevolgen van de bestedingsbeperking ongedaan moesten worden gemaakt alvorens huurverhoging aan de orde kon worden gesteld. 'Onhandelbaar' moest ik heten omdat Romme wist, dat de massa van zijn volgelingen weinig waardering had voor zijn politieke politiek om de Partij van de Arbeid weg te dringen.

Maar Bruins Slot zei in de Kamer bij het optreden van het kabinet-De Quay, dat tussen de Partij van de Arbeid en de rechtse partijen onbehagen was gegroeid en dat daaraan op 11 december 1958 uitdrukking was gegeven en dat betekende, aldus de heer Bruins Slot, dat de tot dusver bestaan hebbende brede-basis-politiek ten einde was.

De heer Oud zei in datzelfde debat: ‘Naar mijn mening — ik had de indruk dat de heer Bruins Slot het ook zo zag — betekende de beslissing van de 11e december dat de brede basis werd prijs gegeven.’

De heer Oud betreurt het vervolgens dat de confessionele partijen dit feit tijdens de verkiezingscampagne hebben verzwegen.

Waarde toehoorders, dat waren duidelijke uitspraken. Ik erken, dat het niet aangenaam is voor de heer Romme, dat aldus door zijn regeringspartners de waarheid aan de openbaarheid wordt prijs gegeven, die hij zo zorgvuldig trachtte te verbergen. Prof. Romme loopt als leider achter zijn troepen aan, als maar te treuren over het verloren gaan van de brede basis, maar behalve hij wist iedere politicus, dat 11 december 1958 de weigering betekende om met de Partij van de Arbeid te regeren, omdat die Partij van de Arbeid niet voornemens was ter wille van ministerszetels de rechtmatige belangen van de grote massa achter te stellen bij die van de huiseigenaren en het grootkapitaal.

En die werkelijkheid werd op onnozele wijze gecamoufleerd toen prof. Beel als conditie tot een gesprek van mij met prof. Romme over een regeringsprogram van de brede basis, eiste dat voorafgaand aan zodanig gesprek een vijftal condities moesten worden onderschreven, dat in strijd was met het Partij van de Arbeid- verkiezingsprogram. Gepraat en onderhandeld kon en mocht er slechts worden indien voorafgaand blindweg akkoordverklaringen waren getekend. Men kan het vinden in het ‘Katholiek Staatkundig Maandschrift’ van juni j.l. Niet dat de andere partijen, die nu aan de regering deelnemen, overeenstemming hadden over de betreffende vijf punten, neen, dat was slechts op één punt het geval, namelijk troepenzendingen naar Nieuw-Guinea. Maar hoezeer ook de andere partijen het op de overige punten oneens waren, dat bewijst dagelijks het huidige regerings-beleid, om nog maar niet te spreken van de punten die niet onder die beruchte vijf waren vervat, omdat die niet tegen de Partij van de Arbeid konden worden gericht. Ik denk b.v. aan de mammoetwet, ik denk b.v. aan de kwestie van de kinderbijslag, ik denk aan het landbouwbeleid, ik denk aan de prioriteit van huur- verhoging en subsidieverlaging ten koste van de lonen, ik denk aan de kwestie van de voetbalpool. En zo maar voort.

Ik heb er prijs op gesteld, nadrukkelijk vast te leggen dat bet huidige kabinet, dat het ene échec na het andere lijdt, geen onvermijdelijke noodzakelijkheid was, maar het resultaat van confessionele machtswil. Daarom hebben wij, om met de ‘Nieuwe Rotterdamse Courant’ van 28 augustus j.l. te spreken, een kabinet dat zich de zoveelste nederlaag in het geheel van de

vrijere loonpolitiek op de hals heeft gehaald, Een politiek, waar vrijwel niemand nog een goed woord voor over heeft, om met liet 'Handelsblad' van 16 oktober te spreken.

Een politiek, waaruit reeds daarom blijkt, dat er iets niet mee in orde is, omdat een normaal ontwikkeld mens die niet meer kan volgen, om met dr. Berghuis, de voorzitter van de Anti-Revolutionaire Partij, te spreken.

Daarom ook hebben wij een kabinet, dat het niet verantwoord, ik herhaal 'het niet verantwoord' achtte om de huurverhoging later dan 1 januari te doen ingaan, een kabinet dat intussen in alle gemoedsrust dat niet 'verantwoorde' voor zijn verantwoording heeft genomen door de verschuiving naar 1 april.

Daarom hebben wij een kabinet, dat mijn motie om de weduwen- en wezenwet reeds op 1 oktober in te voeren in plaats van eerst op 1 januari — een dwaze motie volgens de heer Oud — liet verwerpen om vervolgens toch die weduwen- en wezenwet op 1 oktober in te voeren.

Daarom hebben wij een kabinet, dat plompverloren besloot tot een andere taak voor het departement van Maatschappelijk Werk, een motie daartegen mijnerzijds liet verwerpen om daarna de zaak te laten zoals die was.

Daarom ook hebben we een kabinet, dat in zee gegaan is onder de leuze van het afstoten van staatstaken en het verminderen van belasting en dat noch van het een noch van het ander iets terecht brengt. Wel wist het de arbeidsvrede te verstoren, onzekerheid te wekken terzake van de loonpositie van ambtenaren, spoormannen, landarbeiders en alle trekkers van vaste salarissen, om van de vergeten groepen nog maar niet te spreken.

Ook wist het, om met 'De Volkskrant' van 16 oktober te spreken, onrust te doen ontstaan rond de vrijere loonvorming en onbehagen te wekken bij de boeren.

Dat is nogal wat op zo korte termijn.

Het laatste kabinet-Drees was volgens de voorzitter van de VVD, de heer Oud, maar een triest geheel, de vice-voorzitter van de VVD, de heer Van Riel, daarentegen ontdekte daarin ministers van superieure technische kwaliteit als dr. Drees, dr. Mansholt en de heer Suurhoff. Wie gelijk heeft, dat moeten de VVD-voorzitter en vice-voorzitter maar onderling uitmaken, maar indien zij beiden een indruk willen hebben over het gezag van het kabinet-De Quay, dan geef ik ze in overweging eens een voorstelling van het cabaret van Wim Kan bij te wonen.

Kortom, na botweg te hebben geweigerd met de Partij van de Arbeid hoe dan ook in

serieus overleg te geraken, wist de liberaal confessionele meerderheid geen ander kabinet en dan nog moeizaam te presenteren dan hetwelk onverbeterlijk door de anti-revolutionaire heer Borstlap in 'Nederlandse Gedachten' van 12 september j.l. wordt gekarakteriseerd als volgt:

'Nu een ander aspect van de praktijk der solidariteit: onze instelling, onze houding tegenover het kabinet-De Quay. Er was in bepaalde kringen van onze partij — dat is de Anti-Revolutionaire Partij — nogal wat kritiek op de brede basis van het kabinet-Drees, een kritiek, die minder door het beginsel dan wel door het belang werd ingegeven. Onder Drees regeerden de vakbonden in Nederland — niet die van de boeren of de dokters, die tot de sterkste vakbonden van ons land behoren — neen, de arbeidersvakbonden bepaalden het beleid. Dat is vandaag gelukkig anders, constateert men met hoorbare opluchting. Dat de basis van het kabinet, principieel gezien, geen haar smaller geworden is dan die van het kabinet- Drees, wordt nauwelijks erkend. Dat er vier protestantse ministers in de vorige regering zaten en nu weer vier, schijnt niet mee te tellen bij de constatering, dat wij vandaag een christelijke, maar vroeger een socialistische regering hadden. En er komt nu — gelukkig — een einde aan de invloed van de vakbeweging op de regering. Van de arbeidersvakbeweging, wel te verstaan, de werkgevers staan er wat dat betreft beter voor.'

Tot zover de anti-revolutionaire heer Borstlap.

Overigens zou het een misverstand zijn te menen, dat dit kabinet alleen maar op het stuk van het sociaal-economisch-financieel beleid de zaken uit de hand laat lopen, hoewel dat toch al wat wil zeggen. Maar dit kabinet faalt evenzeer op het punt van publieke moraal en terzake van het buitenlands beleid. Van het een zowel als van het andere enkele voorbeelden.

Krachtens de wet moet van de laatste huurverhoging een deel aan de overheid in bewaring worden gegeven, zowel opdat de verhuurders reserve-geld gereed hebben om de verhuurde woningen in goede staat van onderhoud te brengen alsook om de economische ruimte niet eenzijdig ten gunste van de verhuurders te benutten.

Derhalve om met Suurhoff te spreken teneinde te verhinderen dat twee konijnen, het huurkonijn en het loonkonijn, tezamen in een te klein hok moeten en de mogelijkheden van loonsverhoging niet al te zeer ten behoeve van de huiseigenaren in het gedrang komen. Welnu, die wet, die tot de huidige dag geldt, wordt eenvoudig door de regering niet uitgevoerd. Als nu de regering nalaat de wet te handhaven, wat kan men dan van de burgerij

verwachten? De publieke moraal wordt er door ondermijnd. Men kan het Philips eigenlijk nauwelijks kwalijk nemen, dat het de loonvoorschriften openlijk aan de lichtgevende laars lapte.

Een tweede voorbeeld. Bij het aanvaarden van de Deltawet heeft het Nederlandse volk honderden miljoenen aan lasten op zich genomen terwille van de veiligheid van de bewoners der bedreigde streken. Onder die Deltawet valt ook — hoe vreemd het u misschien in de oren zal klinken — de Lauwerszee en de daaraan grenzende gebieden. Een en ander maal heeft minister Algera de afsluiting van de Lauwerszee namens de regering toegezegd, al was de datum van uitvoering nog niet bepaald in verband met ongunstige financiële omstandigheden. Thans echter zijn die omstandigheden — niet zonder Hofstra's toedoen — verrassend gewijzigd. De Troonrede spreekt van een gunstige economische ontwikkeling, produktie en werkgelegenheid zijn hoger, werkloosheid minder, betalingsbalans gunstig, gouden deviezenreserves op aanvaardbaar niveau, hogere belastingopbrengsten dan geraamd, automatische vermindering van landbouwsubsidies door stijgende marktprijzen en toch wordt de veiligheid van de Nederlandse bevolking, alle toezeggingen ten spijt, opgeofferd aan de kosten.

Prof. Romme vond het maar een povere zaak, dat de oppositie als slot van de Algemene Beschouwingen slechts over de Lauwerszee-kwestie een motie indiende. Mijnerzijds acht ik deze aangelegenheid als rakende de publieke moraliteit, een kwestie van de eerste orde, terwijl ik overigens vermoed, dat prof. Romme al weer een succesvolle motie van de oppositie vreest. Minister Korthals althans heeft reeds een poging gedaan deze zaak af te kopen voor 25 miljoen gulden voor industrialisatie, maar de Friese Commissaris der Koningin is daar niet ingetrapt. Dit Lauwerszee-beleid, dat uiteraard zijn weerslag evenzeer heeft in Zeeland en elders, bewijst hoe smal de basis is, waarop dit kabinet zich hardnekkig progressief wil noemen. Zij baseert dat op hier en daar een sociale maatregel, maar zodra gaat het niet om het bredere beleid van Neerlands toekomst op andere terreinen of het is 'neen' wat de klok slaat. Het conservatisme koopt de progressiviteit af, met hier en daar een sociale voorziening. Dat voorspelt weinig goeds voor de economisch achterblijvende gebieden, de Beatrixmijn, tunnelbouw en al wat onze welvaart op langere termijn raakt.

Wat nu betreft het begrip van dit kabinet op buitenlands politiek terrein, dat is niet alleen in Beneluxzaken weinig overtuigend. Het wordt ook geïllustreerd onder meer door het feit, dat diensttijdverkorting bij de landmacht niet kan plaatsvinden wegens geldgebrek,

terwijl de begroting voor de landmacht juist werd verlaagd ten behoeve van de marine teneinde troepenverplaatsing naar Nieuw- Guinea te kunnen arrangeren. Nog geen jaar geleden trad de huidige staatssecretaris Calmeyer, toen nog Kamerlid, tegenover de heer Welter in het strijdperk, die dit beleid om geld voor de landmacht naar de marine over te hevelen voor stond, door te betogen, dat aldus de NATO binnen korte tijd zou worden uitgehold en er dan niets dan een lege schil zou overblijven daar men alle landen aldus het voorwendsel aan de hand zou hebben gedaan hun NATO-bijdrage te verminderen. Maar vandaag voert diezelfde generaal Calmeyer dit door hem verworpen beleid uit.

Dienstplichtigen naar Nieuw-Guinea! Een poging van de Partij van de Arbeid om voorafgaand de Kamer daarin te kennen, werd verworpen. Ja, 'De Volkskrant' van 19 juni 1959 kwalificeerde die poging met vette kop aldus: 'Socialistische oppositie verzaakt aan oude verantwoordelijkheid voor verdediging Nieuw-Guinea'.

Overigens, waarde toehoorders, begrijp ik de verblindheid niet om hardnekkig elke poging te verhinderen om op redelijke wijze een einde te maken aan onhoudbaar gebleken koloniale verhoudingen. Hebben wij met de Indonesische geschiedenis nog niet geleerd? Zelfs Romme niet? Zegt de gang van zaken in Algerië ons niets? Heeft de regering nog nooit van moeilijkheden in de Congo gehoord, waar toch een jaar geleden nog niets aan de hand werd geacht?

Maar vooruitzien is er bij dit kabinet niet bij.

De kwestie-Spanje in de NATO. Die kwestie maakte in alle parlementen der NATO-landen een onderwerp van discussie uit, alsmede in de Raad van Europa. De ere-voorzitter van de Franse Katholieke Partij, Teitgen, zei daaromtrent op het congres van die partij op 11 mei j.l.:

'Als het er om gaat in naam van de techniek, de efficiency en de strategie Spanje tot de NATO toe te laten, dat men dan het verdrag verandere en de artikelen schrappe die aan eenvoudige lieden vertellen, dat het Atlantisch Pact samenwerking betekent en een bondgenootschap is voor de verdediging van de vrijheid en het recht.'

Welnu het aan de orde stellen van deze kwestie noemde de minister-president De Quay voorbarig...

Dit kabinet is er blijkbaar op ingesteld de gebeurtenissen eenvoudig over zich te laten komen om dan als het mis gelopen is met de handen ten hemel uit te roepen: Dat hebben we niet gewild en dat hebben we niet geweten.

Zo was ook de houding van de conservatieve regeringen in het vooroorlogse Europa toen

Tsjechoslowakije bij het verdrag van München aan Hitler werd uitgeleverd. De waarschuwende stemmen waren voorbarig. Maar het is toch dientengevolge dat vandaag Tsjechoslowakije, het Westen niet vertrouwend, communistisch is. Men kan nu eenmaal de democratie en de dictatuur niet tegelijk verdedigen.

De *Voorzitter* onderbreekt hier pg. Burger en stelt het congres voor, de volgende resolutie aan te nemen: 'Het 7e congres van de Partij van de Arbeid,

nogmaals uitdrukking gevende aan zijn oordeel, dat in de ter verdediging van

de vrijheid noodzakelijke Noord-Atlantische Verdragsorganisatie Franco-Spanje *nimmer* behoort te worden op genomen, spreekt zijn verbazing en teleurstelling uit over het voorgenomen bezoek van de President der Verenigde Staten aan Franco [missing] uit ongerustheid ten aanzien van de NAVO, omdat de principiële grondslagen van deze organisatie dreigen te worden aangetast.'

Aldus wordt besloten.

Burger: De niet-socialistische geestesrichtingen [missing] geneigd de maatschappelijke ontwikkeling over zich heen te laten komen, zo [missing] prof. v.d. Grinten in een artikel in 'De Naamloze Vennootschap' naar aanleiding van het rapport der dr. Wiardi Beckman Stichting over de hervorming van de onderneming. 'Het socialistisch denken daarentegen', zo zegt hij [missing] steeds behoefte getoond aan een visie op een toekomstig maatschappijbeleid.'

Waarde toehoorders, het gaat niet maar om [missing?] een beeld, ook niet een maatschappij-beeld, maar het gaat altijd weer om [missing] mensen die de ellende te dragen krijgen van datgene wat kortzichtige conservatieven, zoals van de Grinten het noemt, 'over zich heen laten komen' [missing] dan in de figuur de Quay, alle braafheid die ik hem gaarne wil toedichten [missing] spijt, kan dat moeilijk worden gedemonstreerd. Hij toont geen enkele beh[missing] zich in de problemen te verdiepen en dientengevolge gaat er generlei [missing] van hem uit. Het schijnt alsof hij Romme steeds toevoegt: 'Gij hebt mij [missing] neergezet, dus nu maar zien hoe lang het duurt!' Reeds bij het optreden [missing] dit kabinet antwoordde de heer Toxopeus op de vraag of hij ging verhuizen [missing] hij eerst het avontuur wel eens aan wou zien en het is dezelfde terminologie [missing] 'De Volkskrant' gebruikt in een artikel van 21 oktober 1959 onder de titel 'Avontuurlijke rit'. Daarin wordt er op gewezen hoe bedenkelijk het is dat een kabinet [missing]ormeren zonder behoorlijk voorafgaande afspraak. Ja, gij hoort het goed, dat [missing] wat ik tijdens de formatie onder hoon der liberaal confessionele partijen voor [missing] heb uitgesproken, dat betoogt nu 'De Volkskrant'. Er is te weinig binding met de fracties in een parlement als dit. Ook prof. Romme zou geen bewonderaar van deze manier van formeren zijn.

Wij evenmin, zegt het blad. En ik citeer: 'Prof. Romme wees er op de partijraad [missing] dat nu ook wat het landbouwbeleid betreft de nadruk moet vallen op het overle[missing] tijdens de rit. Dat is weer een ander voorbeeld, waaruit blijft, dat enige zekerheid vooraf toch bepaald prettiger is.'

En het artikel eindigt, na de mammoetwet te hebben genoemd, met de zinsnede 'Zo bekeken

blijven we er voorshands [missing] dat een kabinetsformatie, waarbij meer van te voren wordt uitgepraat en vastgelegd, toch een behaaglijker gevoel geeft dan nu het geval kan zijn op deze wel erg avontuurlijke rit.'

Waarde toehoorders, het is voor die wel erg avontuurlijke rit, dat de liberaal-confessionele meerderheid het landsbelang riskeert, alleen maar om dat vooraf uitpraten en vastleggen met de socialisten te ontlopen. Of om met Elsevier te zeggen: 'Nederland is, sinds in december 19[missing] de socialistische ministers aftraden niet meer werkelijk geregeerd.' En het is [missing] dat hiervoor prof. Romme de eerstverantwoordelijke is. Prof. Romme die het presteerde om de ene week in de Kamer te spreken over de gematigheid van de [missing] oppositie en de andere week voor zijn Partijraad te schoolmeesteren: 'de oppositie moet zich matigen.'

Het was 'De Volkskrant' van 19 oktober, die daaraan toevoegde, dat de christelijke partijen zich wel eens wat konden [missing] matigen tegenover de Partij van de Arbeid, terwijl de heer Bruins Slot sprak van de fatsoenlijke en deskundige positie van de socialisten. Prof. Romme [missing] niet met de socialisten in zee, omdat de partijen vrij moesten staan tegenover het kabinet, maar met zijn 6 van de 13 ministers en 5 van de 11 staatssecretarissen laat hij zich, om met 'De Volkskrant' van 18 juli te spreken, van dit extra-parlementaire kabinet-De Quay méér het regeringspartij zijn aanleunen dan tevoren gebruikelijk was.

Prof. Romme, die zelfs — de Grondwet ten spijt — de regering van de plicht ontsloeg, te antwoorden op vragen van de oppositie. Prof. Romme die, naar aanleiding van het adres van de 53 hoogleraren, in een artikel in 'De Volkskrant' de kerkelijken verbood zich anders dan confessioneel te organiseren, nota bene *met een* beroep op de vrijheid.

En van die Rommese vrijheid is niet alleen de democratie de dupe, ook niet alleen de werknemers, maar niet minder de werkgevers. Want de vrije loonpolitiek laat de gemiddelde werkgever, de grootsten dus uitgezonderd, geen werkelijke vrijheid zich met succes op het rendement van zijn bedrijf te beroepen. Hij heeft de keuze tussen loonsverhoging te geven of zijn arbeiders te zien vertrekken en zijn bedrijf te sluiten. Een formele, geen reële vrijheid. En daarmee zijn we dan weer bij het hoofdstuk zwarte lonen aangeland, waarvoor de werkgevers straks vervolgd en gestraft worden, gedwongen als zij zijn door het regeringsbeleid om de weg van het fatsoen te verlaten. Geleidelijk aan had het bewind-Drees deze ondermijning van de publieke moraliteit teruggedrongen. Beseft men wel hoeveel jaren het zal kosten alvorens wij wat het vraagstuk van de zwarte lonen betreft, weer zullen zijn teruggekeerd op het niveau van

december 1958? Beseft men aan dat ene voorbeeld, dat ongelimiteerd te vermeerderen is, wat er in enkele maanden tijd in ons staatsbestel kapot is gemaakt? Kapot gemaakt door de moraliserende prof. Romme, die Beel en De Quay laat opdraaien voor de politieke moeilijkheden, die hij zelf heeft gecreëerd. Is het wonder, dat het liberale 'Handelsblad' van 16 oktober schrijft:

'Prof. Romme moge een fijn politicus zijn, wat betreft de economische politiek heeft hij toch geen bijster gelukkige hand.'

Waarde toehoorders, het is wel duidelijk, dat een man van de intelligentie als prof. Romme beseft, dat zijn aldus blijkend gebrek aan bestuurscapaciteit zich vroeger of later moet wreken, al zijn politieke successen ten spijt. En het is daarom, dat prof. Romme nog meer macht zoekt dan hij in feite reeds bezit. Hij bood de Anti-Revolutionaire Partij en de Christelijk-Historische Unie een politiek samengaan aan, teneinde in Nederland, zoals hij het uitdrukte, niet een derde macht, maar een eerste macht te vormen. De reacties van protestants politieke zijde hierop zijn aarzelend, zoals deze partijen zich sinds lang voornamelijk door aarzelingen kenmerken.

Dr. Berghuis, de voorzitter van de Anti-Revolutionaire Partij, zei daaromtrent, dat dit samengaan van katholieken en protestanten op een program in Europees verband natuurlijk moest plaatsvinden en zelfs met een gezamenlijke kandidatenlijst.

Maar wat de binnenlandse verkiezingen betreft, moest voorlopig nog enige voorzichtigheid worden betracht. Maar terecht constateerde 'De Volkskrant' van 3 november dat het verschil van inzicht tussen prof. Romme en de heer Berghuis eigenlijk niet groot is. Wie in feite de leiding zou hebben in deze nauwere confessionele samenwerking, dat is, gegeven de capaciteiten van prof. Romme, vanzelfsprekend.

Maar daarmee verandert in feite niets aan de huidige werkelijkheid, omdat ook vandaag prof. Romme de politiek van de drie confessionele partijen dirigeert. Dit aanbod, waarmee definitief afstand gedaan wordt van de brede basis, acht ik niettemin belangwekkend. Allereerst omdat het thans de anti-revolutionaire en de christelijk-historische kiezer duidelijk zal zijn dat het de simpele waarheid was.
die ik hun voorhield door te zeggen: 'Gij denkt op Tilanus te stemmen, in werkelijkheid stemt ge Romme. Gij denkt Zijlstra te steunen, maar in feite deelt ge Romme de macht toe.'

Ik betwist niemand het recht om dat te doen, maar ik acht het uit een oogpunt van gave democratie gewenst, dat de kiezer weet en begrijpt wat hij doet. Ook begrijpt dat er in Nederland maar één politieke macht zelfstandig naast de KVP stond en staat en dat is de Partij

van de Arbeid.

Maar deze verduidelijking is niet de enige reden waarom ik dit aanbod van Romme aan de protestantse partijen van belang acht. Nu immers is aan de dag gekomen dat de ministerszetelverdeling in de laatste kabinetten-Drees niet was 5-5-2-2 maar in werkelijkheid 5 tegen 9. Dat is geleidelijk aan zo gegroeid. Toch heb ik reeds in 1952 voor dat risico gewaarschuwd, terstond toen ook de antirevolutionairen tot met kabinet-Drees toetraden.

Men moet een Drees zijn om desondanks een schip zo lang drijvende te houden en wellicht verstaat het publiek nu ook beter de vrije jacht, die in de Kamer regelmatig werd geopend op elke socialistische minister, welk beleid hij ook verdedigde.

Er is nog een derde reden waarom dit openlijke aanbod van prof. Romme mijn belangstelling wekte en wel omdat het onvermijdelijkerwijs zal blijken te zijn een stap in de richting van in hoofdzaak een twee-partijen formatie. Een twee-partijen formatie, waarbij de Partij van de Arbeid er nog ver van af is om de kans te hebben op een meerderheid. Maar toch een situatie waarin in toenemende mate de politieke keuze bepaald zal worden door politieke overwegingen.

Ik ben niet de enige, die de situatie vanuit deze hoek bekijkt. De Nijmeegse hoogleraar Schlichting schreef hierover op 30 mei 1959 onder de titel ‘Ons land onderweg naar twee-partijen stelsel?’ en met de ondertitel ‘Kabinet zonder bin ding zeker geen ideaal’.

In ‘Sola Fide’, het blad van de Calvinistische Studentenbeweging van september 1959, schreef prof. Gerbrandy een uitvoerige recensie op het boek van prol Diepenhorst over christelijke politiek. Hij herinnert er daarin aan — en ik heb da mijnerzijds de nodige malen gedaan — dat de Anti-Revolutionaire Partij in de 19e eeuw uit nood geboren is en vanuit haar visie een beroep deed op het Nederlandse volk als geheel.

Nog dezer dagen toen prof. Gerbrandy tot erelid werd benoemd van de Anti Revolutionaire Partij verklaarde hij: ‘wanneer anti-revolutionairen alleen maar tot anti-revolutionairen spreken, is de dood in de pot, berg de partij dan maar op.’

Aan het slot van zijn rede verkreeg prof. Gerbrandy, zoals de pers vermeld ‘een beduusd applausje’.

Maar de werkelijkheid is toch zo, dat de protestantse partijen geen politiek me hebben voor het gehele volk; dat zij preken voor eigen parochie om die krampachtig bijeen te houden, verzuild en wel.

‘Calvinisten gingen tot calvinisten, roomsen tot roomsen, socialisten tot socialisten spreken.

Zo was het vroeger niet,' aldus prof. Gerbrandy. En hij somt een aantal punten op waarin naar zijn mening de Anti-Revolutionaire Partij niet nationaal is geweest noch universeel. Punten die stuk voor stuk door een niet-socialistische partij in het vaandel gevoerd kunnen worden.

Gerbrandy zegt voorts:

'Het twee-partijen-stelsel, niet gebouwd op religieuze levensbeschouwing, niet persé verwerpelijk.'

'Het christelijk geloof stelt zijn eisen aan allen en op elk gebied, maar zo logisch vloeit daaruit niet voort dat christenen een eigen politiek moeten hebben.'

Hoort u het!

En verder:

'Men heeft zich gewend om gemakkelijk bepaalde woorden in de mond te nemen als "dit is in strijd met Gods Woord", "wij baseren ons op Gods Woord en dat doet de Partij van de Arbeid niet" enz.

Meer dan eens heb ik (Gerbrandy) met huivering zulk een soort uitdrukking aangehoord omdat ze bij de spreker inhoudloos en steriel was geworden. Het zich bezinnen op deze vragen in de wereld waarop het christendom zijn stempel heeft gedrukt, blijft voorwaarde voor gezonde staatkunde, maar dat die staatkunde permanent gedragen moet worden door partijen die in haar program daarover beslissingen geven, is op zijn allerminst problematiek.

Daar ligt voor ons een afstand en dikwijls een niemandsland tussen fundamentele beginselen en een praktische richtsnoer gevend partijprogram, dat de keuze moeilijker maakt dan prof. Diepenhorst denkt.'

Waarde toehoorders, dit is klare en duidelijke taal, die prof. Gerbrandy niet voor het eerst uitspreekt. Prof. Gerbrandy gaat uit van een nationale partij met een universele boodschap die in en door haar praktische politiek een appèl doet op alle kiezers.

Dit is een zo wezenlijk democratische stelling dat daartegenover de verenging, die de confessionele partijen hebben ondergaan, niet bestand zal wezen, de confessionele partijen uit de bezwaren tegen de geest der eeuw geboren, uit geestelijke nood, maar thans van middel tot doel geworden.

Welnu tegenover dit gave conservatisme van Gerbrandy, tegenover dat niet- socialistische maar toch universele beroep op de kiezers stellen wij het socialistische universele beroep op de kiezers in de pretentie, dat ook wij een boodschap hebben voor het gehele Nederlandse volk en meer dan dat. Tegen die overtuiging zal prof. Romme's toevoeging aan de Tien Geboden, zijn

11e gebod ‘Gij zult niet doorbreken’ machteloos blijken.

De strijd om een werkelijk vrije en democratische keuze van iedere Nederlandse kiezer is op mars en zal die partijen uitzichtloos in de verdrukking brengen, die niet tijdig deze politieke noodzakelijkheid verstaan.

En de kans van de Partij van de Arbeid om in die strijd de mogelijkheid te vergroten van het vertrouwen van het Nederlandse volk in haar beleid hangt af van twee dingen en wel: ten eerste van de inhoud van hetgeen de Partij van de Arbeid heeft te brengen en ten tweede de wijze waarop zij die weet te verwerkelijken.

Wat de wijze van verwerkelijken, de regeerkracht betreft, de Partij van de Arbeid kan met voldoening terug zien op veel wat zij in de achter ons liggende jaren heeft geïnspireerd en tot stand gebracht.

Sprak men niet van een socialistische regering, toch met slechts 5 van de 14 ministers in het kabinet! Trouwens, ook in oppositie, hoe hebben de regeringspartijen er naar gehunkerd dat de Partij van de Arbeid in oppositie zotte bokkesprongen zou maken, teneinde hun eigen opeenstapeling van fouten daarmede te kunnen bedekken.

Zij, de regeringspartijen, hopen tot de huidige dag dat de Partij van de Arbeid extremistische kreten zal slaken, die voor slechts weinigen in het land verstaanbaar zijn. Maar ik kan de conservatieve krachten, die vandaag de dag aan de touwtjes trekken, de verzekering geven dat zij zich voor de zoveelste maal in de Partij van de Arbeid vergissen. De Partij van de Arbeid zal als altijd de taal spreken en blijven spreken van de redelijkheid, die door de meerderheid van het Nederlandse volk, of zij Partij van de Arbeid stemmen of niet, zal worden verstaan als de weg, die in het huidige tijdsgewricht moet worden gevolgd.

Want de Partij van de Arbeid staat krachtens haar wezen als socialistische partij
te midden van het volk *om* dat te dienen, ongeacht de levensbeschouwelijke uitgangspunten, welke dat volk wenst te belijden.

De Partij van de Arbeid jaagt geen dogma’s na, niet het dogma van de staatsalmacht, hoe hardnekkig ook onze tegenstanders met dit wapen in het luchtledige hakken, niet het dogma van een bepaalde loonpolitiek, hetwelk de meerderheid hanteert ongeacht de vraag wie er al door gedupeerd wordt, niet het dogma van belastingverlaging tegen elke prijs, welke verarming het ook in de toekomst brengen zou. De Partij van de Arbeid richt zich in elke concrete situatie met rechtvaardigheid als richtsnoer op datgene, waarmee het heden is gediend en het uitzicht op een betere toekomst wordt verduidelijkt.

Dat is de werkwijze van de Partij van de Arbeid en wat nu de inhoud van haar laatste boodschap betreft, aan een enkel aspect daarvan beoog ik het laatste deel van mijn rede te wijden.

In 'De Volkskrant' van 4 november, waarde toehoorders, leest men met grote kop: 'Steeds meer fabrieken sluiten hun poorten. Staalstaking voert Verenigde Staten naar rand van crisis'.

In het 'Handelsblad' van 17 oktober leest men de kop: 'Goed deel van eerder bereikte vooruitgang in de Verenigde Staten ging weer verloren. Regering is huiverig om de Taft-Hartleywet op de stakende staalarbeiders toe te passen'.

In de brochure van de dr. Wiardi Beekman Stichting, getiteld 'De les van 30 maanden', kan men lezen:

'In geld uitgedrukt is de schade van de achter ons liggende recessie ongeveer tweemaal zo groot als die van de watersnoodramp, welke ons land in 1953 trof.'

En in de rede van Kloos van 2 oktober 1959 voor het NVV-congres lees ik met een beroep op een Amerikaanse professor:

'In de periode van hoogconjunctuur kunnen wij de wedloop met de Russen wel aan, maar onze steeds weerkerende recessies doen ons de das om.'

En in 'De Volkskrant' van 31 oktober kan men lezen onder de titel 'Gevaar aanwezig';

'Dertig jaar geleden stortte het door tomeloze speculatie en winzucht opgestoten koerspeil van aandelen op de Amerikaanse beurzen in een afgrond. Het ontketende een lawine, waaruit de grootste economische wereldcrisis van de historie voort kwam, die miljoenen mensen tot langdurige werkloosheid en armoede doemde. Slechts een verschrikkelijke tweede wereldoorlog kon die crisis doorbreken.'

En verder:

'Er is geen enkele garantie, dat zich nimmer meer een crisis zal voordoen.'

Hoe nu? zo vraag ik. Is er dan toch iets waar van de stelling van het oude socialisme, dat het kapitalisme aan crises ten onder zal gaan? Is het althans zo, dat in het paleis van het kapitalisme, in de Verenigde Staten, de vrije loonpolitiek al te onhoudbare consequenties en ellende voert voor dat land, ja, voor de vrije wereld. De vrije loonpolitiek, die volgens prof. Zijlstra één van de drie kenmerken is van christelijk sociaal beleid? Degene, die droomt van werkelijke vrije loonvorming van werkelijke vrije prijsvorming en werkelijk vrije concurrentie, die vergeet dat de machines van de ondernemers met hun research en laboratoria, kortom met hun miljoenen-investeringen, te duur zijn om stil te kunnen staan. Men kan zich geen

werkloosheid meer permitteren, omdat dan de massa onvoldoende koopkracht heeft om de groot-onderneming te doen draaien.

Of is het u niet opgevallen dat vrijere prijsvorming gemiddeld *hogere* prjjsvorming betekent? Dacht men dat anders de Kamermeerderheid aanvankelijk geweigerd zou hebben het ontwerp-prijzenwet te behandelen, hetwelk de regering enkele bevoegdheden geeft om excessieve prijsstijgingen tegen te gaan? En dat, u, dat die reuzen-ondernemingen voornemens waren aan vrije concurrentie ka[missing] te gaan: Het zou trouwens een ramp zijn voor de welvaart. Men kan de komedie wel opvoeren, dat in onze wereld de toon wordt aangegeven door midden- en kleinbedrijven, die door vrije concurrentie de prijzen op aanvaardbaar niveau houden, maar die midden- en kleinbedrijven zelve weten wel beter, het grote bedrijf domineert in toenemende mate.

De antieke wereld, waarde toehoorders, rustte op slavernij, de liberale wereld op werkloosheid. De economische machten van heden hebben daar geen belang meer bij. Daarom is de wereld van het economisch liberalisme ten einde.

Wie de schijn van het tegendeel ophoudt, zonder de huidige nauwe grenzen der vrijheid in de economie te zien, benadeelt een ieder, zowel de ondernemer als de loontrekkende. Trouwens toen het vrije kapitalisme geen schijn was, ging het ook niet zo best; denk maar aan de periode-Colijn-Oud.

Nederland staat en valt met de welvaart van en voor het bedrijfsleven. Het is waard er even bij stil te staan! Te groter een bedrijf, te zeker is het een naamloze vennootschap. Het zijn er duizenden. Maar een aandelenkapitaal van een miljoen gulden of meer, dat hebben slechts vier procent van alle naamloze vennootschappen. Die vier procent nu beschikken over vier-vijfde van het totale vermogen van alle naamloze vennootschappen. Die weinigen zijn het, die Nederland economisch regeren en welhaast *ongecontroleerd* het wel en wee van miljoenen in handen hebben.

In het kabinet vaardigen zij vier van hun vroegere secretarissen af, want zelf hebben ze geen behoefte aan een ministersfunctie, wel wetende, dat onder de huidige omstandigheden de werkelijke macht niet door een minister, maar door de economische machten achter de minister wordt uitgeoefend.

Een rol spelen daarbij de commissarissen. Of dacht u, dat de heer Beel zijn commissariaten gekregen zou hebben, als hij nog op de secretarie van Eindhoven zat? Laatst heeft men kunnen lezen, dat alleen al het *bedanken* als commissaris gehonoreerd werd met ƒ 25.000,— levenslang

belastingvrij inkomen. Naarmate men meer commissariaten heeft, kan men van te meer aandelen op de beurs de koersstijgingen voorzien en aldus te zekerder kapitaalswinsten behalen, die — over bezitsvorming gesproken — in Nederland belastingvrij zijn.

Het is die kleine groep, die in belangrijke mate invloed heeft op het prijsniveau in Nederland en in zoverre bepaalt wat de arbeider voor zijn loon kan kopen. En dan hebben we een kabinet, dat zegt, dat de lonen slechts mogen stijgen, wanneer de prijzen onaangetast blijven. Een volmaakte illusie! Dit zich zo moderniserende bedrijfsleven is te *meer* nodig, naarmate in de wereld zich grotere economische eenheden aftekenen, zoals met Verenigd Europa het geval is. Een Verenigd Europa is nodig om de Europese landen de Balkanisatie te besparen tussen Rusland en Amerika. Maar voor Nederland is *in* dat Europees geheel een sterke positie nodig om onze welvaart te handhaven.

Ik zeg dus geen kwaad woord over deze economische activiteiten, maar ik meen wel, dat een democratische controle noodzakelijk is van hen, die in steeds toenemende mate over economische macht beschikken.

Een democratische controle, die noodzakelijk is om er voor te zorgen, dat het bedrijfsbelang niet zal worden nagestreefd in strijd met het algemeen belang. Een controle ook, die kan bereiken, dat de massa der bevolking in redelijke mate deelt in hun succes. Daarvoor hebben we bepaaldelijk geen regering nodig, die zo sterk onder de invloed staat van de werkgeversgroepen, want de fouten, die deze bezitters, voornamelijk zo niet uitsluitend lettende op hun bedrijfsbelang, dientengevolge zullen maken, worden met de regeringsmacht op de achterhand nog slechts versterkt en vergroot. Wel is in het huidige tijdsbestek een regering nodig, die met een eigen visie op de structuurveranderingen, die in onze samenleving plaats grijpen, met waardering staaf tegenover die grote en grootse economische activiteiten, maar toch ook onafhankelijk, als vertegenwoordiger van het algemeen belang, van de gewone man, van de gewone consument. Dat is al reeds nodig om de werkenden een redelijk aandeel in die economische resultaten te verzekeren. En dat is niet zo'n eenvoudige taak als men wel denkt.

In de achter ons liggende jaren hebben we een bewind gekend, dat veel sociale voorzieningen tot stand heeft gebracht, meer dan ooit in het verleden. Wij hebben een bewind gekend, dat voorts progressief was, omdat de overheidsfinanciën werden benut voor het uitbouwen van een steeds welvarender toekomst en een economisch beleid waarbij de economische machten in beginsel dienstbaar werden geacht aan het algemeen nut.

Wij hebben een zodanig bewind gekend ook voor de economisch zwaksten, dat allerminst volmaakt was, maar ver uitstak boven wat elke andere regeringscombinatie, daaronder begrepen de huidige, ook maar zou willen nastreven. En toch zien wij, de loonronden ten spijt, in de cijfers een merkwaardig resultaat wat betreft de verdeling van de nationale koek. Wanneer wij b.v. de welvaart van de industrie-arbeiders bekijken, dan is die welvaart van 1953 tot 1958 met ongeveer twintig procent, dus één-vijfde, gestegen. Een belangwekkend resultaat.

Maar merkwaardig genoeg is over deze zelfde periode het aandeel van de arbeiders in de totale welvaart kleiner geworden. M.a.w. de welvaart van de loontrekkenden is wel gestegen, maar de welvaart van de zelfstandigen is méér gestegen. En deze ongunstige ontwikkeling heeft zich in het jaar 1959 in versneld tempo voortgezet, in strijd met de voorspellingen van het Centraal Planbureau, van de SER en van de minister van Economische Zaken. Men zal dus begrijpen hoe noodzakelijk het is een regering te hebben, die er onafgebroken het oog op houdt, dat middelen worden gevonden om de loontrekkenden hun rechtmatig aandeel te verzekeren.

En dat is niet simpelweg een kwestie van loonsverhoging. Want wanneer die door prijsverhogingen wordt achterhaald, dan is nog niemand gebaat, integendeel. Daarom moet op progressieve ondogmatische wijze *elke* mogelijkheid, die zich voordoet, worden aangegrepen om zorg te dragen, dat de economisch zwaksten niet achterop komen, dat de economisch zwakke gebieden niet achterop komen, dat kortom steeds het belang van het land als geheel in het oog wordt gehouden ten behoeve van economische rechtvaardigheid.

De heer Berghuis, voorzitter van de Anti-Revolutionaire Partij, sprak op 31 oktober j.l. over de sterke, wellicht te sterke, positie van de vakbeweging.

Ik wijs er intussen op, dat wij er alleen maar dankbaar voor kunnen zijn, dat de vakbeweging die sterke positie heeft, want zonder die sterke vakbeweging zou de economische positie van de loontrekkenden als geheel slechter zijn dan deze is. En met die verminderde welvaart zou niemand gebaat zijn, ook niet de ondernemers, want de loontrekkenden zijn heden ten dage meer dan ooit tevens ook consumenten. En wanneer aan de massa van de consumenten de koopkracht ontbreekt, kan de ondernemer niet succesvol opereren. Maar het is onvoldoende dat alleen de vakbeweging deze belangen behartigt, omdat het niet alleen gaat om de lonen der loontrekkenden, maar om de economische positie van de consument in het algemeen. En bij gebreke van krachtige consumentenorganisaties zullen de politieke partijen mede geroepen zijn om vooral de belangen van de consument een eerste plaats toe te kennen. De politieke partijen

moeten niet allereerst knipogen naar huiseigenaren en grote ondernemers. Die zullen in het verband van het geheel stellig aan hun trekken komen als de grondslag van onze economie maar veilig is gesteld en dat is de welvaartpositie van de consument. Dat is wat allereerst aandacht eist en waarop met name een socialistische partij vooral het heeft te richten.

Het kabinet-De Quay echter, meent het landsbelang te dienen door de consument meer lasten op te leggen.

Het kabinet-De Quay is uitgetogen om de economie te zuiveren van zoals heet 'kunstmatige elementen'. Is het niet logisch, dat men de werkelijke prijs betaalt voor de melk? Is het niet logisch, dat men zijn eigen kosten betaalt voor het huis dat men bewoont?

Och, waarde toehoorders, ik weet niet of dat allemaal zo logisch is; we leven niet meer in de liberale 19e eeuw. Logisch is, dat men in iedere concrete situatie het juiste middel gebruikt tot het juiste doel. Of dat met of zonder subsidie moet is een kwestie van techniek.

Is het zo logisch, dat de ene werknemer in een goed renderend bedrijf voor hetzelfde werk een veel hogere beloning krijgt dan zijn collega in een minder renderend bedrijf? Kan hij het soms helpen? En beseft men niet met die onrechtvaardige ongelijke beloningen de economie te ontwrichten en de arbeidsvrede kapot te maken met de dreigende gevolgen als welke ik u met de Amerikaanse staalstaking heb aangeduid?

Ligt het dan niet veeleer op de weg van de in aller belang opererende overheid om de solidariteit te bevorderen door die extra winsten der gunstige ondernemingen ook ten goede te doen komen aan het algemeen belang? En is het voor de positie van de werknemer niet onverschillig of hij met meer loon zijn melk en huis zelf betaalt dan wel met minder, door middel van overheidssubsidies? Speelt hier ook onze nationale concurrentiepositie geen rol?

Dit is geen principiële kwestie, maar een praktische, namelijk hoe kan bereikt worden, dat de minstdraagkrachtigen hun rechtvaardig deel verkrijgen en in een zo gunstig mogelijke positie komen te verkeren. De economisch zwaksten profiteren het meest van die subsidies, dat is ook een punt van belang. En ging het nu bij De Quay nog van gelijke monniken, gelijke kappen, dan was het onrecht minder sprekend, maar die theorie van het kabinet-De Quay betreffende die kunstmatige elementen, die uit de economie moeten worden gezuiverd door afschaffing van subsidies, blijkt alleen te gelden ten nadele van de consument.

Want datzelfde kabinet rept niet van de afschaffing van subsidies aan de ondernemers, die gegeven worden in de vorm van belastingfaciliteiten. En terzake van de woningbouw gaat men juist nieuwe subsidies invoeren, doch ten koste van de woningwetbouw.

Is het niet veelzeggend, dat, zelfs in de huidige omstandigheden, de Tweede Kamercommissie voor de Volkshuisvesting aanvankelijk geweigerd heeft eindverslag uit te brengen terzake van de begroting van de minister van Volkshuisvesting, zodat deze begroting niet op het vastgestelde tijdstip in de Kamer kon worden behandeld.

Ik herinner mij niet, dat ooit te hebben meegemaakt. 'De Tijd' noemt het ongewoon en onheilspellend'. Door deze nieuwe kunstmatigheden van het kabinet- De Quay in de woningbouw — wel heel erg in strijd met de Kvp-verkiezingsactie, al heeft die partij dan ook een macht als nooit tevoren — wordt de volkshuisvesting der minderdraagkrachtigen kennelijk al te zichtbaar aan de belangen der ondernemers opgeofferd. Verhoogde subsidie inzake de particuliere woningbouw teneinde de hoge kapitaalrente op te vangen, terwijl minister Zijlstra weigert maatregelen te nemen om de kapitaalmarkt te reguleren.

Kijk, en zo is het met die theorie van de kunstmatige elementen, die het kabinet- De Quay eens gauw zou verwijderen. Zij betreffen cn treffen, alle woorden ten spijt, altijd net de minst draagkrachtigen. Zij blijven echter bestaan voor zover zij strekken ten bate van de ondernemers. En vormden nu soms de kabinetten-Brees evenmin een regering, maar precies omgekeerd aan De Quay een verlengstuk van en voor de arbeidersvakbeweging?

Keen, waarde toehoorders, toen immers overbesteding optrad en inflatie dreigde zowel bij de Korea-crisis als in 1956, heeft het kabinet-Drees niet geaarzeld ook tegen de werknemers te zeggen, dat bestedingsbeperking noodzakelijk was. Die kabinetten hadden het vertrouwen en het gezag om dat tegen de massa der bevolking te zeggen. En de arbeidersvakorganisatie, hoe ongaarne ook, verstond dat toch als zijnde in aller belang! Drees kon de demagogie van de voorzitter van de KVP weerstaan, die uitriep: 'Wij zijn de partij van de bezitsvorming en de Partij van de Arbeid die van de bestedingsbeperking.'

Dat vertrouwen kreeg Drees echter onder één voorwaarde, namelijk, dat zodra de bestedingsbeperkende maatregelen succes bleken te hebben, de gevolgen daarvan ongedaan zouden worden gemaakt. Dat is na de Korea-crisis dan ook gebeurd, maar dat is niet in 1958 gebeurd, omdat de conservatieve krachten tijdig voorafgaand het kabinet-Drees lieten vallen. Maar in en door dat avontuur werd iets vergokt, van onschatbare waarde, namelijk vertrouwen bij de massa der bevolking.

Wij hebben een kabinet nodig, dat gericht is op de belangen van het geheel, een kabinet dat onafhankelijk staat tegenover de economische machten, teneinde de gemeenschap te beschermen en uiteindelijk ook die ondernemingen zelf, waar die naar hun aard en structuur op

welvaartsbeleid zijn aangewezen. Maar een kabinet ook, dat het gezag en het vertrouwen heeft om zo nodig tevens een beroep te doen op de offerbereidheid der bevolking, indien het belang van de massa op langere termijn gezien dat nodig maakt. Daarvoor echter is een maatschappelijke visie nodig. En welnu, daaraan mankeert thans alles. Daarom is het, dat rechtvaardigheid zowel als toekomstvisie zoek zijn. Daarom ook wordt de werkelijke vrijheid ondermijnd.

Reeds bij het allereerste optreden van dit kabinet heb ik er op gewezen, dat de kern van de regeringsverklaring was: de gestegen welvaart te benutten ten behoeve van huurverhoging in plaats van de werknemers daarin te laten delen. Hoe hardnekkig werd het ontkend en hoe juist blijkt het toch! De werknemers geeft men bet spel van de vrije loonpolitiek, voor velen een spel zonder knikkers.

In plaats van de solidariteit te bevorderen, ontketende men als van ouds de strijd van allen tegen allen en kwam men terecht bij een dirigisme in het loonbeleid, zoals wij tevoren nimmer hebben gekend.

Dit kabinet trekt de balans scheef, in tegenstelling tot de gematigde redelijkheid van bet progressieve Partij van de Arbeid-beleid, dat op lang zicht werkt.

Wij laten een waarschuwend woord horen en wij hebben aangetoond, dat er andere mogelijkheden bestaan die in toenemende mate zinvol zullen blijken. Arbeidsvrede, belastingheffing, zowel ter wille van conjunctureel evenwicht als voor de bouw aan onze toekomst. Een economisch beleid, waarbij de ondernemingen, mede in hun belang, gericht worden op de belangen van de volksgemeenschap als geheel.

Het zal niet eenvoudig zijn deze gedachte van het gemeenschapsbelang, van het werkelijk algemeen belang, te laten overheersen hoven individueel en groepsegoïsme, waarop het conservatisme steeds weer speculeert.

Dat zal te moeilijker zijn voor de Partij van de Arbeid in oppositie, omdat nu alle anderen haar kunnen en zullen attaqueren, al was het maar door de werkelijke essentie van haar beleid te verzwijgen of verwrongen weer te geven. En toch zal het noodzakelijk zijn, dat het Westen, zo de vrijheid haar werkelijk lief is, het maatschappelijk belang zal weten te doen zegevieren tegen alle groepsbelangen i in. Dan alleen zal het met de Russen kunnen vechten om de ziel van de economisch achtergebleven landen. Een strijd, die evenzeer essentieel is voor het voortbestaan van de vrijheid, al meende ook het kabinet-De Quay Nederlands bijdrage daarin met één-derde te mogen verminderen.

Het is niet toevallig, dat het communisme overal heeft gefaald waar het socialisme vaste voet had gekregen. Maar de grote mogelijkheden van het socialisme konden mede tengevolge van de politieke machtsverhoudingen nog steeds te weinig tot hun recht komen. Op Europees niveau is er geen toekomst, indien de afzonderlijke staten niet iets van hun vermeende almacht afstaan.

Op algemeen maatschappelijk niveau is er geen toekomst voor de vrijheid, indien niet individualisme en egoïsme ten bate van de gemeenschap worden ingeperkt. Een rechtvaardige vrije wereld behoort tot de mogelijkheden, maar een hoog ontwikkelingsniveau is daarvoor noodzakelijk. Vandaag de dag levert een versterking van de socialistische krachten de beste voorwaarde om het ideaal der rechtvaardige vrijheid, zowel maatschappelijk als geestelijk, in de wereld hoog te houden.

Daarvoor strijden wij, tijdelijke tegenslagen ten spijt, gelovend aan de uiteindelijke zege.

De *Voorzitter* sluit het congres met een kort woord. Hij dankt Burger voor de wijze waarop hij aan het slot van het congres de politieke situatie heeft getekend en ons op onze taak heeft gewezen. Wij staan aan het eind van een goed congres, dat in de discussie over het beleid, in het aannemen van ons urgentieprogram en in de totstandkoming van ons nieuwe beginselprogram een stap heeft gezet op de nieuwe weg, die voor ons ligt.

In de komende tijd zal het Partijbestuur niets nalaten om de partij met haar beginselen in het Nederlandse volk te brengen daar waar zij hoort, te stimuleren en te activeren opdat juist in deze situatie ons volk zal weten wat onze doeleinden zijn.

De Voorzitter neemt afscheid van de niet in het Partijbestuur teruggekeerde leden: mevr. De Roos-Oudegeest, mevr. Aarsen-Jansen en pg. Boerman. Hij brengt hun dank voor alles wat zij in de afgelopen jaren in de leiding van de partij hebben gedaan. Hij heet welkom in het Partijbestuur de pgn. Ruitenberg, Mensink, Engelsman en Roelfsema en hij verheugt er zich over, dat het congres de tussentijdse benoeming van Berger en Meester heeft gelegaliseerd.

Een woord van dank tot de Federatie Amsterdam voor de organisatie van dit congres, de pleegouders voor het logies dat zij de afgevaardigden hebben gegeven, evenals tot de persvertegenwoordigers, VARA, radio en televisie, werkers van de krant, die een prachtige congreskrant hebben verzorgd. Spr. is verheugd dat men van de opera-avond zeer heeft genoten.

Wij gaan nu naar huis en aan het werk in de komende tijd. Moge dit congres de grondslag zijn voor nieuwe activiteiten en moge het bijdragen tot een versterking van de kracht, van het

élan, van de strijdwil van de Partij van de Arbeid.

Het congres is gesloten!